

MAGYAR FILMES ÚJHULLÁM?

A január 31-én nyitó 37. MAGYAR FILMES ÚJHULLÁM?

A január 31-én nyitó 37. Magyar Filmszemlén várható elsőfilmesdömping újabb bizonyítéka lehet a szakértők által már-már filmtörténeti jelentőségűnek tartott fiatal magyar újhullám jelentkezésének. Felbukkanásuk okáról és kvalitásaikról kérdeztük Schubert Gusztáv filmkritikust, a Filmvilág főszerkesztő-helyettesét.

HVG: A közelgő filmszemlén az induló 31 filmnek meglepően nagy része, mintegy harmada első szárnypróbálgatás lesz. A debütáló rendezők életkora ráadásul feltűnően alacsony ahhoz képest, hogy az elmúlt évtizedekben magyar filmek szinte már deres hajjal állhattak először kamera mögé.

Sch. G.: Az elmúlt öt évben hosszú idő óta először történt meg, hogy egy nemzedék tagjai együtt tudtak elindulni, és valóban fiatalon, huszonöt-harminc évesen lettek elsőfilmek. Felbukkanásuk azért nevezhető akár filmtörténeti jelentőségűnek is, mert a filmes nemzedékváltás folytonossága az 1970-es években megszakadt, és utoljára az 1960-as években tűntek fel fiatal magyar filmek - így Szabó István, Kósa Ferenc vagy Gaál István, és persze az akkoriban már negyvenes éveiben járó Jancsó Miklós - hasonló filmkészítési elveket valló, összetartó nemzedékként.

HVG: Miért szakadt meg akkor a sorozat?

Sch. G.: Részben politikai okok miatt: a hatalomnak, érthető módon, nem volt kíváncsi az újabb és újabb generációk jelentkezése. Az 1968-as csehszlovákiai magyar bevonulást követő politikai represszió lehetetlenné tette az újhullámos szemléletmód folytatását. Másrészt hiányoztak azok az élmények, amelyek egységbe kovácsolták volna az 1970-es, 1980-as évek ifjait. Az 1960-as évek újhullámosai még drámai életanyagból meríthettek: átélni a világháborút, a Rákosi-diktatúrát, az 1956-os forradalmat semmivel sem pótolható elemi tapasztalat. A történelmi összefüggésekbe ágyazott vallomásos mozik sorában figyelemre méltó volt például Szabó István második filmje, az Apa, melyben egy fiú képzeletében legendás hőssé növesztette a háborúban meghalt édesapját, öntudatra ébredése viszont egyúttal az atyáskodó hatalom kritikája is volt. A későbbi generációknak már nehezebb dolga akadt: a reformot elvető kádárizmus a középszernek kedvezett, a "megáll az idő" érzése köszöntött be. Akadt azért néhány fiatal filmes, aki a megpróbálkozott ennek az állóvíznek a megbolygatásával. A radikális rendszerkritikára azonban a hatalom mindig cenzúrával válaszolt: Jeles András Álombrigád című, 1983-ban forgatott szatírája csak 1989-ben kerülhetett közönség elé.

HVG: A rendszerváltás vagy legalább az azzal megteremtődött lehetőségek igazán inspirálhatták volna az azóta indulókat. Miért telt el egy teljes évtized anélkül, hogy a fiatal filmek különösebben hallattak volna magukról?

Sch. G.: Egyebek mellett hiányzott hozzá a pénz is, illetve a kultúrpolitika támogatása. Abban, hogy a fiatalok az elmúlt négy-öt évben új rajként jelentkezhetek, nagy része volt annak, hogy a filmszakma ki tudta harcolni a magasabb összegű állami támogatást, és 2004-ben a filmtörvényt. De lehet, hogy a mai fiatal rendezőkből csak negyvenéves korukra lett volna elsőfilmes, ha nem áll sokuk mellé Simó Sándor rendező és producer, aki mindent megtett azért, hogy a Színház- és Filmművészeti Egyetemen végző osztályának tagjai 35 milliméteres filmre készíthessék bemutatkozó munkáikat. Így a nézők a mozikban láthatták például Pálfi György az Európai Filmakadémia díját birtokló Hukkle című moziját, vagy Fazekas Csabának a filmszemle legjobb elsőfilmesdíját a közönségdíjjal is megfejező Boldog születésnapot! című vígjátékát. Simó 2001-ben bekövetkezett halála után is összetartott egyébként az osztály, egy produkciós cég mellett Madzag Filmegylet néven egyfajta érdekvédő egyesületet hoztak létre.

HVG: Amellett, hogy a csoportba szerveződés marketingstratégiának se rossz, mennyire jellemzi egységes látásmód az egységesnek mondott fiatal nemzedéket?

Sch. G.: Amikor újhullámról beszélünk, véletlenül se gondoljunk csupa egyforma ízlésű filmesre. A mai újhullám hajtóereje a rendszerváltás sorsfordító korszaka. Ugyanakkor ritka az olyan film, mely arra vállalkozna, hogy társadalmi körképet adjon a rendszerváltásról vagy akár egyetlen kitüntetett pillanatáról, de ilyen kivétel volt a nemzedék első nagy közönségsikere, Török Ferenc 2000-es Moszkva tere, mely a rendszerváltáskor érettségizettek életérzését idézi fel. Mindenképpen közös e nemzedék filmjeiben, ahogy a fiatalok helyzetét látják. Török Ferenc második filmje, a Szezon, Mundruczó Kornél Szép napok című mozija vagy Vranik Roland Fekete kefe című opusa - mely tavaly, a filmszemle történetében először, elsőfilmként lett fődíjas - magukkal mit kezdeni nem tudó hőseinek kallódása azt jelzi, hogy a huszonévesek orientációs válságban vannak, és jobb híján megpróbálják kibekkelni az életet.

HVG: A mozilátogatók viszont ezeket a filmeket nem akarják kibekkelni, mert noha a kritika dicséri őket, igen kevesen váltottak rájuk jegyet.

Sch. G.: Igen, de nem azért, mert ezek rossz filmek, hanem mert a tévén nevelkedett közönség elszokott az átlagosnál több figyelmet és gondolkodást kívánó filmekről. Ugyanakkor a minőség és a magas nézőszám nem összeférhetetlen fogalmak, példa lehet rá a negyedmillió nézőt vonzó, 2004-ben Cannes-ban a fiatal nézők díját elnyerő Kontroll. Ennek yuppie hőse, belefáradva a karrierépítésbe, beáll metróellenőrnek. E tipikusan értelmiségi témát Antal Nimród horrorisztikus és egyben mulatságos történet közegébe ágyazta. Amiben az évekig Amerikában élő rendezőnek segítségére lehetett a tengerentúli filmes kultúra: két banda szembenállására - a Kontrollban bűnözők helyett ellenőrökére - épül minden harmadik amerikai film dramaturgiája, és valljuk be: a nézők nagy részét ez húzza be a moziba.

HVG: Miért nem domborít az új generáció a rendszerváltás óta elhanyagolt vidám műfajokban?

Sch. G.: Az 1960-as évek magyar újhullámának e tekintetben negatív hatása volt: a művészfilmnek akkora presztízse támadt, hogy a legtöbb pályakezdő fejében meg sem fordult, hogy vígjátékkal is lehet debütálni, ahogy ezt például Makk Károly még gond nélkül megtehetette 1954-ben a ma is szellemes Liliomfival. Új és biztató jelenség, hogy a mai fiataloknak már nem kínos vígjátékkal indulni: elég Fischer Gábor Montecarlo!-jára vagy Goda Krisztina most bemutatott Csak szex - és más semmi című komédiájára gondolni.

HVG: Ha már az 1960-as évek nagy filmesgenerációjával hasonlította össze a mai pályakezdőket, felmerül a kérdés: szakmailag is hozzájuk mérhetők-e?

Sch. G.: Ezek a fiatalok még pályájuk kezdetén tartanak, ezért csak latolgatni lehetne, ki mennyire teljesíti majd be a hozzá fűzött reményeket. A külföldi kritikusok különösen a Mundruczó Kornél-Fliegaufer Benedek-Pálfi György-hármaszt ismerik jól. Az újhullámhoz azonban nem elég a tehetségek együttállása: pénz és értő közönség nélkül hamar kifulladás a lendület.

SINDELYES DÓRA